

Dynamiek en Stagnatie in de Republiek

Dynamiek → groei

Stagnatie → stilstand

Republiek → Republiek der zeven verenigde Nederlanden

Hoofdvraag: Hoe kan het dat de Republiek zo'n lange periode van welvaart meemaakte in de 17^e en 18^e eeuw?

Bekeken op drie gebieden:"

1. De economie:
 - De agrarische markt (landbouw)
 - De nijverheid (bewerken van grondstoffen tot eindproduct)
 - Handel scheepvaart en visserij
2. De politiek:
 - Welke invloed hebben politieke ontwikkelingen op de economie?
3. De sociale verhoudingen:
 - Welke invloed hebben sociale verhoudingen op de welvaart? Wat zegt de demografie hierover?

Hoofdstuk 1: Republiek in de 15^e en 16^e eeuw

Centrale vraag: Welke veranderingen in de 15^e en 16^e eeuw zorgde ervoor dat de welvaart begon te groeien?

A. Cultureel-mentaal

Vanaf +/- 1500 opkomst **reformatie**, begin protestantisme (tegen katholieken) vooral in de Noordelijke Nederlanden veel aanhang.

B. Politiek

14^e eeuw, Nederlanden zijn 17 aparte gebiedjes

15^e eeuw, Bourgondische hertogen veroveren grote delen van de Nederlanden, veel verzet van steden en gewesten. Maar er komt wel overleg over bijvoorbeeld belastingen door de **Staten-Generaal** (= afvaardiging van alle 17 gewesten).

Midden 16e eeuw, Nederlanden komen onder Spaans bewind → **Habsburgse Rijk**.

Verandering: De Nederlanden gaan zich **centraliseren** (munteenheid, bestuurt vanuit één centraal punt)

1568-1648 → **Tachtigjarige oorlog**, oorzaken:

- Centralisatie
- Vervolging protestanten
- Hoge belastingen

Gevolgen (eind 16e eeuw):

→ Scheiding Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden

→ *Verandering:* De republiek der 7 verenigde Nederlanden ontstaat.

Republiek is één land, maar ook een **statenbond** met veel macht voor de individuele gewesten (= **gewestelijk particularisme**), decentrale macht is belangrijker dan de centrale macht. Gewesten mochten zelf **accijnzen** heffen.

C. Economie

- *Verandering*: begin **Europese expansie**, vooral Spanje en Portugal. Begint in 1492 bij de ontdekking van Amerika.

C2 ~ Nederlanden

Situatie 15^e eeuw:

- Vlaanderen en Brabant zijn rijk en machtig door hun grote handelsnetwerk.
- Oosten: **De Hanze**, netwerk handelssteden en Duitse Rijk.
- Landbouw, kleine boeren(=keuterboeren) zelfvoorzienend en voor lokale markt.

C3 ~ Holland als gewest

Situatie 15^e eeuw:

- Zwakke economie, te weinig voedsel vanwege de veengronden die ongeschikt zijn voor het verbouwen van graan.
- Kleine steden en afhankelijk van Antwerpen.
- *Verandering*: bevolking groeit en een hongersnood dreigt! **Wet van Malthus**: de bevolking groeit sneller dan de voedselproductie. Er ontstaat dan een hongersnood, dit gold alleen niet in Holland door onze **Moedernegotie**.
- *Verandering*: ontstaan van de moedernegotie, graan is het belangrijkste handelsproduct in ruil voor geaakte haring.
- *Verandering*: Ontstaan van de **commerciële landbouw**, boeren gingen zich specialiseren in **handelsgewassen** en ook in de veehouderij. Het was hele **kapitaalintensieve landbouw**(veel geld nodig). Er was ook sprake van samenwerking tussen boeren, de **waterschappen**(dijken bouwen). Gecommercialiseerde landbouw is mogelijk want er ontbreekt een **feodaal stelsel** (= verplichting van boeren om een aandeel aan landheer af te staan) in Holland.
- *Verandering*: mensen trokken naar de stad (=urbanisatie), verstedelijking.
- *Verandering*: een bloei van de **nijverheid** en **trafieken** (werkplaats waar aangevoerde grondstoffen werden verwerkt). Dit gebeurde vooral in de steden want daar veel arbeidskrachten en gilden hadden er weinig macht. Gilden zijn beroepsorganisaties die tegen concurrentie strijden.
- *Verandering*: grote opkomst van de handel, scheepvaart en visserij. Door:
 - Gunstige geografische ligging
 - Kennis en contacten door moedernegotie
 - Kooplieden gingen samen investeren om risico's te spreiden
 - Visserij, vooral haring
- Amsterdam wordt belangrijkere handelsstad dan Antwerpen door:
 - De economie van Holland is gunstig
 - **1585, Antwerpen herovert door Spanje**, Antwerpen verliest zijn rol als handelsstad doordat Zeeland en Holland de Schelde afsloten.
 - Immigranten uit het zuiden nemen kennis, contacten en kapitaal mee naar Amsterdam.

Conclusie

Holland eind 16^e eeuw is het centrum van het handelskapitalisme

- Amsterdam is een stapelmarkt”(invoer – opslag – doorvoeren van producten)
- Kooplieden in stadsbestuur, dit zijn kooplieden-regenten. Zij stellen gunstige regels voor de handel op.

Hoofdstuk 2: De Gouden eeuw(1585-1672)

Centrale vraag: Hoe kan de welvaart in de Gouden Eeuw verklaard worden?

A. Cultureel-mentaal

Kunst, architectuur en wetenschap bloeiden op.

B. Economie

B1. ~ De agrarische markt

- ➔ Groeit verder door de commerciële landbouw.
 - Rijke burgers investeerden in landbouw, bv: inpoldering, infrastructuur(trekvaarten), turfwinning en een efficiënte werkwijze.

B2 ~ Nijverheid

- ➔ Groeit verder door:
 - Veel vraag, want: bevolkingsgroei, meer welvaart, minder zelfvoorziening landbouw.
 - Genoeg grondstoffen beschikbaar en exportmogelijkheden door bloei handel en de visserij(bv haringkaken).
 - Natuurlijke omstandigheden, veel energie door wind, water, spierkracht en turf!

Voorbeeld van de scheepsbouw is het **fluitschip**, deze heeft een klein dek en zo hoefde men minder tol te betalen, vooral **Sonttol** (=belasting bij de Sont).

B3 ~ Handel, scheepvaart en visserij

- ➔ Groeit verder door:
 - Amsterdam centrum, ook vanwege **wisselbank**(=geldhandel), **koopmansbeurs**(=ontmoetingsplek voor kooplieden) en gunstige leningen door de lage rente.
 - Deelname van de Republiek aan de wereldhandel door kolonies.
 - Koloniale handel winstgevend, maar ook risicovol. Daarom handelscompagnieën (bedrijven voor de koloniale handel).
 - **VOC (1602)**, had handelsmonopolie op Azië, vooral specerijen.
 - **WIC (1621)**, vooral kaapvaart (het plunderen van vijandige schepen). Driehoekshandel, wapens naar Afrika, slaven van Afrika naar Amerika, tabak, suiker en goud van Amerika naar de Republiek, evenals de winst!
 - **Noorse compagnie**, walvisvaart.

B4 ~ Overige gewesten

- ➔ Blevten economisch achter
 - Lage bevolkingsgroei
 - Westen moeilijk bereikbaar
 - Lage groei steden
 - Zandgronden niet vruchtbaar

Maar wel goede textielnijverheid vanwege de lage lonen op het platteland.

C. Sociale verhoudingen

- **Adel**, veel aanzien maar weinig macht (behalve in het oosten).
- **Gegoede burgerij**, macht bij de regenten.
- **Kleine burgerij**, kruideniers en leraren enz.
- **Volksklasse**, arbeiders en mensen in loondienst.

Sociale verhoudingen:

Enerzijds:

- sociale mobiliteit
- sociale voorzieningen (voor armen), reden: goedkope arbeidskrachten en naastenliefde.
- vrouwen veel economische vrijheid
- arbeidsdeling
- immigranten uit zuiden en Duitsland, reden: vrije religie, tolerantie en veel werkgelegenheid.

Anderzijds:

- arbeiders loondienst zwakke positie
- kinderarbeid

Demografie

- Bevolking groeit door immigranten
- Hoge huwelijksleeftijd, veel ongehuwde
- Urbanisatie

D. Politiek

D1 ~ Binnenlandse situatie

Staatsinrichting Republiek

- Gewestelijk bestuur: **Staten-Generaal**.
Taken: buitenlandse politiek, defensie en zorg voor de **generaliteitslanden** (gebieden zonder zelfbestuur terugveroverd van Spanje)
- Holland belangrijkste gewest (betaalde het meeste): **Raadspensionaris** van Holland was de belangrijkste man. Vb: Johan de Witt.
- Elk gewest mag eigen **stadhouder** kiezen, hij is een legeraanvoerder die ook invloed heeft op het bestuur.

Politiek en economie zijn afhankelijk van elkaar

- Kooplieden-regenten stimuleerden en beschermden de economie. Bv: **Konvooi- en Liceniegelden**, (in- en uitvoerrechten), hiermee oorlogsschepen betaald. Tevens regelden zij de monopolie van de VOC en WIC
- Overheid koopt producten en maakt schulden bij ondernemers (lenen).
- Overheid kiest altijd kant van ondernemers bij sociale conflicten.

D2 ~ Buitenlandse situatie

Begin tachtigjarige oorlog (1568-1648)

Republiek profiteerde van oorlog, andere landen tegen Spanje, tekorten worden bijvoorbeeld aangevuld door de Republiek.

Twaalfjarig bestand (1609-1621)

Wapenstilstand met Spanje, de economie groeide weer door:

- Spanje heft het handelsembargo op (=boycot)
- Tijdelijke stop Vlaamse en Spaanse kaapvaart

Na 1621, weer oorlog

Enerzijds: economische crisis

- Kaapvaart, hoge prijzen, via verzekeringen.
- Handelsroute Middellandse zee en Oostzee verstoord.
- Agressieve handelspolitiek, kanonnen en soldaten.

Anderzijds:

- Koloniale handel neemt toe (WIC opgericht)
- Textielnijverheid en landbouw profiteerde van **Dertigjarige oorlog**(1618-1648) in Duitsland, heel gewelddadige godsdienstoorlog.

Vrede van Munster (1648), einde 30-jarige oorlog en tachtigjarige oorlog

Gevolgen, enerzijds opleving

- Einde handelsembargo van Spanje
 - Einde kaapvaart
 - Meer luxegoederen bv. Specerijen
- Anderzijds
- Minder afzetmarkt door einde 30jarige oorlog
 - Concurrentie Engeland en Frankrijk door het **mercantilisme** (=protectionisme). Voorbeeld: **Acte van Navigatie**, alleen niet-koloniale producten mochten verscheept worden naar Engeland, zeer nadelig voor Amsterdamse stapelmarkt. →gevolg: Eerste en Tweede Engelse oorlog.

Eerste stadhouderloze tijdperk (1650-1672)

Leger raakt in verval

RAMPJAAR (1672)

Republiek werd door vier landen tegelijkertijd aangevallen, namelijk: Engeland, Frankrijk, Keulen en Munster. → grote schade economie.

Hoofdstuk 3: De Zilveren Eeuw (1672-1780)

Centrale vraag: Hoe kan de relatieve achteruitgang van de welvaart in de Republiek verklaard worden?

A. Cultureel-mentaal

Opkomst van de verlichting:

- Tegen absolutisme
- Voor vrijheid, gelijkheid en meer inspraak van het volk

Na 1750 veel aanhang in de Republiek → **Patriotten**

- Kritiek op de regenten en stadhouders
- Politieke en economische hervorming

B. Economie

B1 ~ agrarische markt

Landbouwcrisis (1670-1740)

- Concurrentie Engeland was slecht voor de afzetmarkt
- Hoge landerijen en belastingen dus relatief hoge prijzen
- Veepest en paalwormen

Na 1740 weer herstel

- Afzetmarkt beter door bevolkingsgroei in Europa
- Belastingen lager, bedrijfsvoering beter en lagere prijzen

Landbouwproductiviteit blijft wel altijd hoger dan in de rest van Europa.

B2 ~ Nijverheid

Enerzijds achteruitgang, want:

- Handel en visserij krimpen → minder import en export
- Hoge lonen dus hoge prijzen
- Concurrentie en mercantilisme, Engeland en Frankrijk dus slechte afzetmarkt

Anderzijds :

- Pas na 1750 merkbare achteruitgang van o.a stapelmarkt en VOC
- Textielnijverheid deels naar platteland en het Oosten verplaatst
- Natuurlijke omstandigheden waren nog steeds gunstig

B3 ~ Handel, scheepvaart en visserij

Enerzijds: goed, want:

- Bloei Amsterdamse kapitaalmarkt
 - o **Geld- en commissiehandel** (=tussenpersonen lopen zelf geen risico, want in opdracht van eigenaren)
 - o Verzekeringen
 - o Kredieten v.a 1750 wisselhandel(vorm van krediet via wisselbrieven)
- Overheid zorgde voor gunstige beleggingsvoorwaarden: zelfs kleine burgers konden investeren!
- Rente belangrijke bron van inkomsten
 - o Buitenlandse leningen (rente is onzeker door oorlogen)
 - o Rijke elite heeft obligaties van VOC , WIC en overheid

Anderzijds: achteruitgang, want:

- Goederenhandel achteruit door het mercantilisme van Frankrijk en Engeland en de oorlogen hiermee, en de infrastructuur verslechterde door de verzanding van rivieren.
- **Voorbijlandvaart**, goederen gaan direct naar afnemer→ afname gebruik van de Amsterdamse stapelmarkt.
- VOC, corruptie en concurrentie. Maar wel **inter-Aziatische handel**→ handelen binnen Aziatische landen, ontstaan van veel handelsposten.
- WIC failliet door concurrentie met Engeland, maar de **slavernij** en de plantgates op Suriname gaan door.

Visserij nam af, eerst haring en toen ook de walvisvaart.

B4 ~ Overige gewesten

Groei en stabiliteit door:

- Zelfvoorzienende landbouw, geen last van de dalende afzetmarkt
- Textielnijverheid
- Aardappelteelt

C. Sociale verhoudingen

Gevolgen van de achteruitgang verschilden per groep.

Adel:

- Landbouwcrisis problemen

Regenten:

- Geen deelname actieve handel meer, alleen bestuur en beheer van vermogen. Dus vanaf nu geen kooplieden-regenten, maar gewoon regenten.
- **Aristocratiseren** → regenten gingen zich gedragen als de adel.
- **Oligarchie** → regering van weinigen.
- Ambten verdeeld via het **contract van correspondentie**, goede baantjes onderling verdelen, dus vriendjespolitiek!

Kleine burgerij:

- Zelfbescherming (zie kopje D1)

Volkssklasse:

- Verpaupering (=verarming)
- Sociale zorg is er nog steeds. Maar volgens de patriotten moesten de armen onderwijs en werkinstellingen krijgen, ipv alleen zorg.

Vrouwen:

- Positie verslechterd, lonen omlaag, lage alfabetisering en het moederschap was het belangrijkste.

Immigranten:

- Afname immigratie door weinig werkgelegenheid
- Laatste stroom immigranten waren de Franse hugenoten, zij werden in hun eigen land vervolgd door Lodewijk 14^e, want ze waren protestanten.

Demografie:

- Bevolkingsgroei neemt af
- De-urbanisatie (=leegloop van de steden)
- Vrouwenoverschot / mannentekort
- Huwelijksleeftijd stijgt

D. Politiek

D1 ~ Binnenlandse situatie

Binnenlandse oorzaak van de achteruitgang in de Zilveren Eeuw is voornamelijk **Particularisme**, eigen belang van gewesten komt voor het nationale belang. → Slecht voor de economie. Bv: tolbarrières, slechte samenwerking in de infrastructuur en hoge accijnzen.

Holland en Amsterdam betalen hoge belastingen aan de Staten-Generaal (na de Spaanse Successieoorlog). Hierdoor twee opstanden:

- **Pachtersoproeren**: volksoptstanden in heel Holland tegen belastingpachters, zij betaalden accijnzen aan de overheid, maar vroegen teveel aan de bevolking terug.
- **Doelisten**: protesten van de kleine burgerij in Amsterdam. Zij zijn tegen de zelfverrijking van de regenten, tegen belastingpacht en immigranten.

Resultaat:

- Belastingpacht werd afgeschaft, maar definitieve oplossing werd niet gevonden, ook niet door **Willem IV**.

- Patriotten werden steeds kritischer → **Pamflettenoorlog.**

D2 ~ Buitenlandse situatie

Buitenlandse oorzaak van Zilveren Eeuw → Engeland en Frankrijk werden steeds machtiger, veel conflicten. Vraag in de Republiek: Moeten we pro-Frans of pro-Engels worden voor de handel?

Na 1672:

- Nieuwe stadhouder Willem III wilt coalitiepolitiek tegen de Fransen
- Eerst: regenten tegen deze politiek vanwege handelsbelangen
- Later: regenten voor deze politiek vanwege:
 - o Start franse importheffingen
 - o Begin vervolging Hugenoten in Frankrijk door het terugtrekken van het Edict van Nantes door Lodewijk 14^e

Na 1688:

- Willem III wordt koning van Engeland, maar heeft heel weinig macht. Daarom blijft de 'acte van navigatie' bestaan.

1701-1713:

- **Spaanse Successieoorlog** → Frankrijk en Engeland + Republiek strijden om de Spaanse troonopvolging. Einde van de macht van Spanje, want Frankrijk wint de oorlog. Dit betekent tevens een einde van de macht van de Republiek.
 - o Vanaf nu voert de Republiek een neutrale politiek om de handel te beschermen.

Na 1750:

- Licht herstel door neutraliteit is een sterk leger dus niet meer nodig, het leger wordt dus verwaarloosd.

18^e eeuw: Tegenstellingen in de politiek

- Landgewesten willen een landleger terwijl de zeegebieden een sterke vloot willen. Beide worden dus verwaarloosd door particularisme van de gebieden en de neutraliteit van de staat.

1780-1784:

- Republiek wordt definitief verslagen bij de 4^e Engelse oorlog.
EINDE ZILVEREN EEUW.

Hoofdstuk 4: Van achteruitgang naar stagnatie

A. Van relatieve achteruitgang naar absolute stagnatie

Centrale vraag: Hoe kan de stagnatie van de welvaart vanaf 1780 verklaard worden?

Ontwikkelingen 1780-1806

Politiek:

- Patriotten willen de macht om te kunnen hervormen
 - Zwakte republiek wordt zichtbaar bij:
 - o **Vierde Engelse oorlog** (1780-1784)
 - o Pruisische inval (1787)
 - o Franse inval (1794-1795)
- Patriotten blij want zij dachten hierbij aan een verlicht regime. In 1806 kwam er een franse koning aan de macht in de Republiek. De Republiek wordt dus een monarchie, tot grote teleurstelling van de Patriotten.

Economie:

- Situatie in de 18^e eeuw: relatieve achteruitgang. Dit houdt in dat de Republiek even rijk was als in de Gouden Eeuw, maar deze groeit stagneert. In tegenstelling tot Engeland en Frankrijk, zij worden rijker.
- Vanaf 1780 pas absolute achteruitgang.

B. Oorzaken en gevolgen

Oorzaken binnenland:

- Regenten investeerden niet meer in de actieve handel en nijverheid, maar nog alleen maar in beleggingen van de overheid. (minder risico!) Regenten gingen 'rentenieren' en waren 'ingeslapen'.
- Particularisme met name van de gewesten.

Oorzaken buitenland:

- Frankrijk en Engeland kregen een centraal geleide staat. Door gezamenlijk optreden kwam er meer mercantilisme en concurrentie.

Gevolg:

- Einde van de Republiek als grootmacht, daling van de welvaart.